

УДК 1 (091)

МУЛЯР В.І.,

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних і соціальних наук
Житомирського державного технологічного університету
(Житомир, Україна) E-mail: kafedra.gumanitarninauki@yandex.ua

---

ФЕНОМЕН ГАРМОНІЇ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ МОДЕЛІ ПІФАГОРА ТА ГЕРАКЛІТА

Аналізується гармонія як одних з поширених термінів давньогрецької міфології та одне з ключових понять і базовий методологічний принцип давньогрецької філософії, який дає можливість усвідомлювати світ єдиним цілим, що перебуває у певних вічних внутрішніх взаємовідношеннях. Висвітлені піфагорійська та гераклітівська концепції феномену гармонії, обґрунтована їх методологічна спільність та якісна відмінність. Сформульована сутність гармонії в концепціях Піфагора та Геракліта. Висловлена гіпотеза щодо значущості вказаних концепцій для розвитку західноєвропейської моделі гармонії.

Ключові слова: гармонія, Піфагор, гармонія і число, гармонія як змішання, поєднання, узгодження, примирення протилежностей, Геракліт, різноманітність і суперечливість, ворожнеча як породження гармонії, гармонія як вічна боротьба.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Серед безлічі проблем, які дискутуються в сучасній гуманітарній літературі, зокрема і у філософській, явищу гармонії належить особливе місце. І не дивно, адже з найдавніших часів людство як цілісність і кожен людський індивід як окремішність прагнули такого життя, від якого можна було б отримувати найбільше задоволення. А відтак відчували б максимально можливу повноту життя, щастя, радості, соціальної справедливості, повноту гармонійності. Таке бажання людини як живої, діяльної та стражденної істоти супроводжує усе її життя, незалежно від того, як це життя складається, в яких умовах живе людина. Думка про те, що про гармонію буття потрібно думати лише в комфортних життєвих умовах, а постійні життєві проблеми не налаштовують на затребуваність гармонії життя, на мою думку, не витримує критики. Навіть більше, саме умови соціального, економічного чи політико-правового дискомфорту і загострюють проблему гармонії буття. Показовою у цьому смислі є думка відомого російського філософа столітньої давнини Семена Франка. Говорячи про трагічні процеси в Росії, пов'язані з революцією 1917 року, він зазначав: «Жахливі потрясіння і руйнування всього нашого суспільного життя принесли нам, а саме з цієї точки зору, одне найцінніше, незважаючи на усю його гіркоту, благо: вони оголили перед нами життя, яким воно є насправді» [7, с. 93]. І саме ця жахлива дійсність породжує питання про справжні основи людського життя, серед яких і уявляється явище гармонії. Тому гармонія і є фактично вічною проблемою людини.

Можна не сумніватися в тому, що вже у найдавніші часи духовні пошуки гармонії були такими ж важливими як і роздуми про сутність буття, про фундамент всього суцього, про його універсальні і остаточні причини. Незважаючи на те, що результати таких роздумів у різних інтелектуалів давнини були різними, всі вони знаходились у пошуках фундаменту всього знання і всього суцього. Як зазначає відомий сучасний німецький філософ Х.Хофмайстер, «це був би принцип, завдяки якому можна досягнути все, що є і може бути уявлене, в своєму «звідки» як причині і в своєму «куди» як цілі свого розвитку. Європейська філософія з самого свого виникнення шукала цей фундамент. Її питання про архе (від грецького – начало – В. М.)... є питання про первісну єдність всього суцього...»[8, с. 19]. Отже, з високою долею ймовірності можна стверджувати думку про те, що з найдавніших часів європейської духовної історії феномен гармонії знаходився якщо не в центрі, то принаймні в колі таких принципів. Це видно навіть з того, що сам термін «гармонія» з'явився в історії давньогрецької літератури задовго до формування власне однойменної філософської традиції.

Виділення невіршених раніше часток загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Проблемна ситуація.

Уявлення про гармонію були властиві вже давньогрецькій міфології. Так, з відомого античного міфу, який наводять автори підручника з естетики, ми довідуємося про те, що Гармонія була дочкою бога війни Ареса та богині кохання і краси Афродіти. Коли Зевс видавав її заміж за Кадма, героя і легендарного засновника міста Фіви, то на весіллі були присутні всі боги. Другий міф розповідає про походження світу і в ньому гармонія вже виступає як таке, що протилежне хаосу – одній з першооснов всього суцього [4, с. 67].

Як видно, наведені міфи характеризують явище гармонії по-різному. У першому з них гармонія є результатом поєднання таких сил, які, як здається на перший погляд, не поєднуються: війни (насильства, агресії) з одного боку, та любові і краси з іншого. У другому міфів гармонія визначається у контексті хаосу і порядку. Перший з них виступає як таке, яке не має якості, визначеності, як щось безформене. Гармонія ж визначається як певність, визначеність, єдність і оформленість цілого, сукупності складових частин.

«Різничитання» гармонії у давньогрецькій міфології можна продовжити, якщо звернутися, наприклад, до знаменитого Гомера. Так, у «Одісеї» слово гармонія він вживає в конкретному значенні, тут воно означає «скріпи», «цвяхи» (Одісей, будуючи корабель, збиває його «цвяхами» і «гармоніями»). А в «Іліаді» Гомер гармонію позначає як «угоду», «договір», «згоду». Як бачимо, великий грек використовував термін гармонія як у побутово-практичному значенні, так і в контексті людських відносин.

Очевидно, що тлумачення давньогрецькою міфологією явища гармонії у найрізноманітніших контекстах не є випадковим. В цьому проявився ментальний характер міфологічного світогляду стародавніх греків, розуміння того, що гармонія виступає сутнісною характеристикою всього суцього. Звідси випливає, що все, що існує конкретно, має нести в собі елементи гармонійності, природної сплетеності в загальний космічний порядок, якому також

притаманна гармонія. Таким чином, гармонія у міфології стародавніх греків – обов'язковий стан всього, що існує.

Разом з тим, різноаспектне тлумачення гармонії давньогрецькою міфологією має й інший бік справи. Він полягає в тому, що це «різночитання» історично і генетично перейшло і в давньогрецьку філософію. Недаремно один з відомих дослідників цієї теми В.Т. Мещеряков зазначає, що іще в дофілософських формах свідомості виникають уявлення, які можна розглядати як джерела філософських ідей про гармонію, а тому «філософи давнини, які звернулися до проблеми гармонії, навряд чи могли пройти повз, так би мовити, «дофілософських» поглядів на природу даного явища, які вже були в ту пору, повз існуючої відмінності у підходах до питання в цілому»[5, с. 26, 27].

Основна мета наукового дослідження.

Якщо звернутись до аналізу феномена гармонії у творах давньогрецьких філософів, то можна помітити, що більшість з них тією чи іншою мірою уявляли гармонію як універсальний порядок буття, як базовий методологічний принцип, який дає можливість усвідомлювати світ єдиним цілим, що перебуває у певних вічних внутрішніх взаємовідношеннях. Враховуючи ж той факт, що гармонія стала фігурувати як термін вже в дофілософських формах думки, важко вказати на когось із давньогрецьких філософів, хто міг би називатися засновником вчення про це явище. Однак найчастіше перші наукові розвідки гармонії пов'язуються з іменами Піфагора та Геракліта. Саме в них ми можемо простежити основні концептуальні методи до обґрунтування феномену гармонії, що і є основною метою даної статті, яка зумовлює ряд завдань:

- здійснити аналіз піфагорійського вчення про гармонію;
- здійснити аналіз гераклітівського вчення про гармонію;
- сформулювати висновки щодо порівняння концепцій Піфагора та

Геракліта про феномен гармонії.

Обговорення проблеми.

Один з найдавніших давньогрецьких філософів Піфагор (576 р. до н.е. – 496 р. до н.е.) традиційно вважається засновником вчення про число. Однак в контексті ж даної теми варто зауважити, що явищу гармонії цей філософ надавав особливого значення. Вказаний контекст передбачає аналіз піфагорійського розуміння гармонії у двох взаємопов'язаних аспектах: про співвідношення гармонії та числа і, таким чином, про місце явища гармонії у світобудові; про сутність гармонії та її понятійне визначення. Перший аспект методологічний, другий лежить у сфері онтології.

Аналізуючи погляди Піфагора, а також висловлювання інших філософів про них, можна стверджувати, що гармонія, на думку Піфагора, найголовніше в існуванні світу і людини. «Що найпрекрасніше? Гармонія»[6, с. 82], – так характеризує засадний принцип власного розуміння буття цей давньогрецький мислитель. Гармонія найпрекрасніша тому, що вона є сутністю світу. І як така, ця сутність гармонії проявляється на всіх рівнях існування світу, у всіх його способах і формах. «Все на світі винятково, все на світі обов'язково є гармонійним. Гармонійні боги, гармонійний космос, тому що все, що складає його моменти, абсолютно узгоджене в єдине та нероздільне ціле. Гармонійні

держави, гармонійний цар, тому що від нього виходить сила скріплення всіх людей в одне ціле»[6, с. 82]. Цікаво, що вже в цьому висловлюванні великого грека ми бачимо внутрішній зв'язок його поглядів на гармонію з думками Гомера. Останній також каже про скріплення, хоча і в контексті виготовлення конкретного предмета (корабля). Піфагор же каже про здатність царської влади і очевидно постаті самого царя скріплювати народ, країну, суспільство в єдине ціле.

Доказом того, що для Піфагора гармонія – це сутність світу, яка фактично є глибшою за число, служать і висловлювання Арістотеля. Так, у «Метафізиці», фокусуючи свою увагу на вченні піфагорійців, він каже: «Так звані піфагорійці, зайнявшись математичними науками, ... стали вважати їх початками всіх речей. Але в сфері цих наук числа займають від природи перше місце, а в числах вони вбачали, здавалось їм, багато подібних рис з тим, що існує і відбувається, – більше, ніж у вогню, землі і води, наприклад, якась властивість чисел є справедливість, а якась – душа і розум, інша – вдача ... Крім того, вони вбачали в числах властивості і відношення, притаманні гармонійним сполученням. Оскільки, отже, все інше явним чином уподібнювалось числам за всією своєю сутністю, а числа займали перше місце у всій природі, елементи чисел вони припустили елементами всіх речей і весь Всесвіт (визнали) гармонією і числом. І все, що вони могли в числах і гармонійних сполученнях показати узгоджуваним зі станами і частинами світу і з усією світовою будовою, це вони зводили разом і пристосовували (одне до іншого); і якщо у них де-небудь того або іншого не вистачало, вони прагнули (доповнити це так), щоб вся побудова знаходилася в них у суцільному взаємозв'язку»[2, с. 57].

Як бачимо, не з чисел піфагорійці (і сам Піфагор) виводили гармонію, а з гармонії число. Для них це було очевидним. «Піфагорійці, – пише далі Арістотель, – вбачаючи в чуттєвих тілах багато властивостей, які є в числах, примусили речі бути числами, – тільки це не були числа, наділені самостійним існуванням, але, на їх погляд, речі складаються з чисел. А чому? Тому, що властивості, які притаманні числам, дані в музичній гармонії, в будові неба і багато в чому іншому»[2, с. 58].

Таким чином, на думку піфагорійців, не числа самі по собі складають гармонію, а, навпаки, гармонія є засадним принципом всього буття, в тому числі і чисел. А тому і проявляється у всьому, однак насамперед в числах. Коментуючи погляди піфагорійців на співвідношення гармонії і числа, Арістотель вносить ясність і виправдовує їх. «Ясно, що математичні предмети не володіють окремим існуванням: якби вони ним володіли, їх властивості не знаходилися б в (конкретних) тілах. Якщо взяти піфагорійців, то в цьому питанні на них ніякої вини немає; однак, оскільки вони роблять із чисел фізичні тіла, із речей, які не мають тяжкості і легкості, – такі, у яких є тяжкість і легкість, складається враження, що вони говорять про інше небо і про інші тіла, а не про чуттєві»[2, с. 57], – підсумовує Арістотель.

Отже, можемо стверджувати, що піфагорійці в цілому, Піфагор зокрема, розуміли світ як гармонію. Вона, очевидно, не розглядалася ними як субстанція, що лежить в основі всього суцільного, але розглядалася як своєрідне організуюче

начало світу, певний внутрішньо притаманний всьому існуючому атрибут, без якого ні субстанція (у піфагорійців це число), ні будь-які її реальні прояви не в змозі повноцінно існувати. І в цьому, на думку Піфагора, полягає визначальна роль і місце гармонії в існуванні всього суцього. Гармонія для нього – засадний методологічний принцип сприйняття і аналізу світу як такого, у всіх його проявах, у всьому його бутті.

Звернемось тепер до другого аспекту аналізу піфагорійського розуміння явища гармонії – до питання про її сутність. В цьому контексті варто зазначити, що сказане вище дає достатні підстави для цілого ряду висновків. Але спершу звернемось до висловлювання Піфагора, яке наводиться Арістотелем у його відомій фундаментальній праці «Метафізика». «Гармонія є змішання і поєднання протилежностей»[1, с. 286] – так характеризує Піфагор змістовну сутність гармонії. На нашу думку, навіть цього висловлювання достатньо для того, щоб виявити онтологічну сутність явища гармонії, як її розумів великий грек. Гармонія, по-перше, іманентно є складним явищем, вона не існує в монотонному бутті. Вона є змішанням в рамках одного явища, об'єкта, предмета різних його сутностей, сторін, сфер існування тощо. Останні виступають в даному явищі, об'єкті, предметі в якості протилежностей, які зумовлюють різні перспективні потенціали даного явища, об'єкта, предмета. В силу цього, по-друге, гармонія передбачає взаємодію протилежностей, внаслідок чого різні потенціали явища, об'єкта, предмета вступають у процес взаємного порівняння, визначення ролі та місця кожної з протилежностей у розгортанні явища, об'єкта, предмета як єдиного цілого.

Аналіз піфагорійського вчення про гармонію не дає підстав говорити про те, що це явище Піфагор розумів визначним чином як процесуальне, як вічну взаємодію протилежностей. Швидше всього, єдність протилежностей для Піфагора (у його формулюваннях «змішання протилежностей») виступає як обов'язковий фактор такої гармонії. Однак провідною сутністю гармонії він називає поєднання протилежностей. Гармонія діє як організуюче начало світу не тільки і не стільки тому, що вона в собі змішує протилежності, а визначально тому, що вона їх поєднує і об'єднує. Звідси випливає третій висновок про узгодження – одну з найважливіших функціональних ознак гармонії як явища. Саме таке розуміння гармонії ми виявляємо у Піфагора.

Разом з тим, узгодження різноманіття в гармонії не є самоціллю. Єдиною і головною метою такої ролі гармонії в світі є єдність світу, його сутнісна цілісність. Світ різноманітний, суперечливий, неоднорідний, але він єдиний, нероздільний і цілісний. І саме гармонія надає йому такої сутності. При цьому вона (гармонія) виконує роль скріплення, об'єднання різноманітного в ціле. І лише в такому статусі – цілісності, органічній єдності всіх внутрішніх своїх протилежних сутностях світ є таким, яким він є. А саме рівним собі світом. Так само, за логікою піфагорійців, і окремі явища, об'єкти, предмети світу є цілісними, внутрішньо суперечливими, але нероздільними і тому гармонійними. Вони є самодостатніми, ідентичними собі і в такому статусі складають разом увесь світ.

Інший давньогрецький філософ Геракліт (535 р. до н.е. – 475 р. до н.е.) приділяв явищу гармонії особливу увагу, не меншу ніж Піфагор. Можливо саме через це деякі дослідники теми гармонії нерідко порівнюють погляди цих філософів, прагнучи віднайти спільні позиції. Так, згадуваний вище розробник цієї проблематики В.Т. Мещеряков зазначає, що при глибокій різниці філософських принципів розуміння світу погляди Піфагора і Геракліта на сутність гармонії виявились багато в чому схожими [5, с. 26]. Не заперечуючи проти такого висновку в цілому, все ж доводиться констатувати, що філософська концепція гармонії у Геракліта суттєво відрізняється від піфагорійців.

Аналізуючи погляди Геракліта в їх тотальності, системності, можна стверджувати, що для нього гармонія не є тим визначальним методологічним принципом, який дає можливість уявляти світ в його тотальності. Адже саме таку постановку питання ми виявляємо у Піфагора. Це, звичайно, не означає, що гармонія у розумінні Геракліта – щось другорядне, незначне. Вважаючи гармонію очевидним і незаперечним станом існуючого світу, Геракліт все ж робить спробу віднайти джерело такої гармонії. Показовим в цьому контексті є його вираз, який наводить Арістотель у своїй «Нікомаховій етиці». Геракліт стверджує, що «суперечливість зближує, різноманітність породжує найпрекраснішу гармонію і все через ворожнечу створюється»[2, с. 56]. Очевидно, що для Геракліта засадним методологічним принципом розуміння світу як такого є його суперечливість, різноманітність, яка перебуває у вічній конкуренції, боротьбі, за його висловлюванням, ворожнечі. І саме такий процес іманентно несе в собі гармонію як остаточний, цілісний результат. Зауважимо, що проілюстрована вище думка Геракліта про гармонію та її зв'язок з вічним процесом боротьби логічно пов'язана з усією його філософською доктриною світу і його першоджерела. «Цей космос, – стверджує Геракліт, – не створив ніхто ні з богів, ні з людей, але він завжди був, є і буде вічно живим вогнем, що мірама спалахує і мірама згасає» [2, с. 56]. За думкою цього давньогрецького філософа, все, що виникає і зникає в світі, як і весь світ в цілому, неможливі у своєму бутті без боротьби, навіть ворожнечі. «Боротьба – батько всьому і всьому цар»[2, с. 56] – стверджує Геракліт. Якби не було боротьби протилежностей, не було б і їх єдності, не існувало б ніякого зв'язку і узгодженості між речами, а замість єдиного і стрункого світопорядку, утвореного «зі всього», був би загальний безпорядок, світовий хаос. А гармонія не могла б існувати.

Доводячи генетичну єдність вічної ворожнечі як сутнісної ознаки світопорядку протилежностей і явища гармонії, Геракліт критично висловлюється про тих, хто не розуміє цього діалектичного взаємозв'язку. Так, він каже, що «обманувся Гомер тоді, коли висловився: «Хай згине Ворожнеча із середовища богів і людей...» Бо не зрозумів він, що молиться про те, щоб все зникло. Не народилася б Гармонія»[3, с. 128].

Отже, Геракліт розуміє взаємозв'язки вічної боротьби протилежностей і гармонії як процес діалектичний. Вічна боротьба у світі іманентно створює підстави гармонії, бо саме в цьому, на думку Геракліта, і полягає смисл

вказаного процесу. З іншого боку, гармонія не була б такою, якби не виникала з процесу вічної боротьби протилежностей. В цьому процесі гармонія є показником, своєрідним уособленням вічної боротьби і вічного прагнення до досконалості. «Єдине, – каже Геракліт, – розходячись, само з собою узгоджується: гармонія, що знову повертається, як у лука і ліри» [3, с. 126]. Вічна ворожнеча різноманітного і протилежного у світі доводить до того, що вимагає гармонії, остання в свою чергу створює внутрішню потенцію боротьби. Однак в цьому процесі провідною ланкою для Геракліта є, очевидно, вічна суперечливість всього існуючого. А тому і методологічним началом системного бачення світу як такого.

В цьому контексті варто актуалізувати висновок, який випливає з логіки Геракліта про вічну ворожнечу між протилежностями в контексті гармонії. Вічна боротьба – це механізм пошуку того найкращого, що можливе як таке. Розгортаючись до своїх все досконаліших станів завдяки боротьбі протилежностей, світ і всі його прояви стають на шлях пошуку власного «Я», пошуку тієї потенції, яка можлива в принципі. Гармонія тут виступає як би зовнішнім обличчям цього процесу, цього пошуку. Світ у своєму розгортанні прямує до власної ідентичності, самототожності, до своєї самості, але через вічну внутрішню ворожнечу. Гармонія – уособлення такої ідентичності. Вона і є фактичним орієнтиром набуття світом власної ідентичності як у глобальному, так і окремих вимірах. І цей процес є вічний, як вічною є внутрішня ворожнеча. І в такому процесі будь-які зміни, які відбуваються з явищем у відповідності з його внутрішньою природою, ведуть до гармонійності самого явища, іншими словами, до його ідентичності.

У зв'язку з вищесказаним важливо зупинитися на ще одній особливості гераклітівської концепції гармонії. Оскільки боротьба протилежностей – вічний процес і нерідко прихований, а тому непідвладний простому спостереженню, то гармонію так само можна кваліфікувати як приховану та явну. При цьому Геракліт віддає перевагу прихованій гармонії. «Прихована гармонія сильніша явної, – цитує Геракліта відомий фахівець історії стародавньої філософії А.М.Чанишев. Така гармонія боротьби протилежностей, які сходяться в тотожності. Геракліт обурюється на тих, хто «не розуміє, яким чином те, що саме з собою розходить, знову приходить в згоду, гармонію лука та міри, яка самовідновлюється. Ця найглибша гармонія притаманна всій світобудові, незважаючи на те, що там все кипить у боротьбі, у ворожнечі» [9, с. 136-137].

Сказане вище дає підстави констатувати якісну відмінність між Піфагором і Гераклітом у їх розумінні сутності гармонії. Якщо для першого з них гармонія – це, насамперед, питання узгодження протилежностей, їх скріплення в єдине ціле, їх змішання, то для Геракліта гармонія – це обов'язковий атрибут вічної ворожнечі протилежностей з метою вічного руху вперед, до досконалості. І, за логікою Геракліта, цьому немає кінця. Для Піфагора гармонія – це така взаємодія протилежностей, яка на меті має своєрідний стан їх примирення. І в цьому плані можна стверджувати, що Піфагор більше думає про статику світу, а не його динаміку. Позиція ж

Геракліта принципово інша. Гармонія, на його думку, існує лише тому, що протилежності вічно ворогують, борються між собою. Така сутнісна ознака світу в цілому та його окремішностей зокрема – гарантія його руху вперед, до його кращих станів, до досконалості, до гармонії. Остання ж в цьому процесі – вічний супутник і одночасно гарантований показник того, що світ розвивається.

Отже, перед нами фактично два методологічні підходи обґрунтування феномену гармонії в західноєвропейському варіанті. Дозволю собі стверджувати, що вони відображають дві моделі практичного втілення гармонії у західноєвропейській філософії. Перший її період, за термінологією О. Шпенглера, є «аполонівським» і реалізує методологічний підхід Піфагора, другий період є «фаустівським» і реалізує методологічний підхід Геракліта. Аналіз їх особливостей – предмет подальших наукових досліджень феномену гармонії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Антология мировой философии. В 4-х томах. – Т. 1. – Ч. 1 и 2. / Сост.: В.В Соколов. – М.: Мысль, 1969. – 936 с.*
2. *Антология мировой философии: Методический сборник философских текстов. Т. 1. Ч. 1. / Сост. М.А. Парнюк, В.И. Даниленко. – К.: УМК ВО, 1991. – 292 с.*
3. *Гераклит // Таранов П.С. Анатомия мудрости: 120 философов: В 2-х т. – Симферополь: Реноме, 1997. – Т. 1. – С.122-129.*
4. *Левчук. Л.Т. та ін. Естетика: Підручник / Л.Т. Левчук, Д.Ю. Кучерюк, В.І. Панченко ; За заг. ред. Л.Т. Левчук – К.: Вища школа, 1997. – 399с.*
5. *Мецзяков В.Т. Развитие представлений о гармонии в домарксистской и марксистско-ленинской философии / В.Т. Мецзяков – Л.: Наука, 1981. – 204 с.*
6. *Пифагор // Таранов П.С. Анатомия мудрости: 120 философов: В 2-х т. – Симферополь: Реноме, 1997. – Т. 1. – С.77-90.*
7. *Франк С. Смысл жизни // Вопросы философии. – 1990. – №6. – С. 69-131.*
8. *Хофмайстер Х. Что значит мыслить философски / Х. Хофмайстер; [Пер. с нем., отв. ред. А. Б. Рукавишников, Д. Н. Разеев] – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2006. – 448 с.*
9. *Чанышев А.Н. Курс лекций по древней философии: Учеб. пособие для филос. фак. и отделений ун-тов. / А.Н. Чанышев – М.: Высш. школа, 1981. – 374 с.*

REFERENCES

1. *Antologiya mirovoy filosofii. V 4-h tomah. – Tom 1. – Ch. 1 i 2 /Sost.: V. V. Sokolov. – Moskwa: Mysl', 1969. – 936 s. [In Russian].*
(*Anthology of world philosophy. In 4 volumes. – V. 1. – Parts 1 and 2 / Compiler: V. V. Sokolov. – Moscow: Thought, 1969. – 936 p.*)
2. *Antologiya mirovoy filosofii: Metodicheskiy sbornik filosofskih tekstov. T. 1. Ch. 1 / Sost. M. A. Parnyuk, V. I. Danilenko. – Kiev : UMK VO, 1991. – 292 s. [In Russian].*
(*Anthology of World Philosophy: The methodical collection of philosophical texts. V 1. Part 1. / Compiler . M. A. Parnyuk, V. I. Danilenko. – Kiev : UMK VO, 1991. – 292 p.*)
3. *Heraclit in: Taranov P. S. Anatomiya mudrosti: 120 filosofov. v 2-h t. - Simferopol': Renome. 1997. – Т. 1. – S. 122-129. [In Russian].*
(*Heraclitus in: Taranov P. S. Anatomy of the Wisdom: 120 philosophers. V. 1. –*

Simferopol': Renome, 1997. – 624 p.)

4. Levchuk L. T. *ta in. Estetyka: Pidruchnyk / L. T. Levchuk, D. Iu. Kucheriuk, V. I. Panchenko; Za zag. red. L. T. Levchuk. – Kyiv: Vyshcha shkola, 1997. – 399 s. [In Ukrainian].*
(Levchuk L. T. and others. *Aesthetics: Textbook / L. T. Levchuk, D. Iu. Kucheriuk, V. I. Panchenko; Under the general editorship by L. T. Levchuk. – Kyiv : High School, 1997. – 399 p.).*

5. Meshcheriakov V. T. *Razvitie predstavleniy o garmonii v domarksistskoy i marksistsko-leninskoy filosofii / V. T. Meshcheriakov. – Leningrad : Nauka, 1981. – 204 s. [In Russian].*

(Meshcheriakov V. T. *Development of the Concepts of the Harmony in pre-Marxist and Marxist-Leninist Philosophy / V. T. Mescheryakov. – Leningrad : Science, 1981. – 204 p.).*

6. Pifagor in: Taranov P. S. *Anatomiya mudrosti: 120 filosofov. v 2-h t. - Simferopol': Renome. 1997. – T. 1. – S.77-90 [In Russian].*

(Pythagoras in: Taranov P. S. *Anatomy of the Wisdom: 120 philosophers. V. 1. – Simferopol': Renome, 1997. – 624 p.).*

7. Frank S. *Smysl zhizni in: Voprosy filosofii. – 1990. – № 6. – S. 69–131. [In Russian].*
(Frank S. *The Meaning of Life in: Problems of Philosophy. 1990. № 6. P. 69–131).*

8. Hofmaister H. *Chto znachit myslit' filosofski / H. Hofmaister; [Per. s nem., otv. red. A. B. Rukavishnikov, D. N. Razeev]. – Sankt-Peterburg : Izd-vo S.-Peterb. un-ta, 2006. – 448 s. [In Russian].*

(Hoffmeister H. *What Does It Mean to Think Philosophically / H. Hoffmeister; [Translator from the German, executive editors A. B. Rukavishnikov, D. N. Razeev]. – St. Petersburg: University of St. Petersburg Press, 2006. – 448 p.).*

9. Chanyshev A. N. *Kurs lektsiy po drevney filosofii: Ucheb. posobie dlia filos. fak. i otdeleniy un-tov / A. N. Chanyshev. – Moskva : Vysshaya shkola, 1981. – 374 s. [In Russian].*

(Chanyshev A. N. *Lectures on Ancient Philosophy: Textbook for Philosophical Faculties and Departments of the Universities / A. N. Chanyshev. – Moscow : Higher School, 1981. – 374 p.).*

МУЛЯР В.И., доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой гуманитарных и социальных наук Житомирского государственного технологического университета

(Житомир, Украина) E-mail: kafedra.gumanitarninauki@yandex.ua

ФЕНОМЕН ГАРМОНИИ: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ МОДЕЛИ ПИФАГОРА И ГЕРАКЛИТА

Анализируется гармония как один из распространенных терминов древнегреческой мифологии и одно из ключевых понятий и базовый методологический принцип древнегреческой философии, который дает возможность осознавать мир единым целым, который находится в определенных вечных внутренних взаимоотношениях. Освещены пифагорейская и гераклитовская концепции феномена гармонии, обоснована их методологическая общность и качественное отличие. Сформулирована сущность гармонии в концепциях Пифагора и Гераклита. Высказана гипотеза о значимости указанных концепций для развития западноевропейской модели гармонии.

Ключевые слова: гармония, Пифагор, гармония и число, гармония как смешение, соединение, согласование, примирение противоположностей, Гераклит, разнообразие и противоречивость, распря как порождение гармонии, гармония как вечная борьба.

Mulyar, Volodymyr, the doctor of philosophical sciences, professor, the Head of the Department of Humanities and Social Sciences of Zhytomyr State Technological Sciences
(Zhytomyr, Ukraine) E-mail: kafedra.gumanitarninauki@yandex.ua

PHENOMENON OF HARMONY: PIFAGOR'S AND HERACLITE'S CONCEPTUAL MODELS

Harmony, as one of the widespread terms of ancient Greek mythology and one of the key notions, as well as the basic methodological principle of ancient Greek Philosophy is analyzed. The mosaicity of philosophical ideas as for the harmony phenomenon was concentrated around two conceptual approaches proposed by Pifagor and Heraclite. Though, these ideas have much in common in methodological sense, Pifagor's and Heraclite's conceptions are qualitatively different and even contrary in the explanation of harmony essence and its role and place in the integral world functioning. Pifagor considers harmony as the initial fundamental quality of the world directed on merging, combination, coordination, as well as conciliation of contraries with its different traits. Heraclite considered the origin of the world, as a single phenomenon, not in the harmony but in eternal struggle, hostility of contraries which resulted in harmony. The hypothesis about the importance of mentioned conceptions for the development of Western European model of harmony is proposed.

Key words: *harmony, Pifagor, harmony and number, harmony as merging, combination, coordination, as well as conciliation of contraries with its different traits, Heraclite, diversity and contradiction, hostility as generation of harmony, harmony as eternal struggle.*

*Стаття надійшла до редколегії 20.03.16 р.
Рекомендовано до друку 25.03.16 р.*